

Концепція особистості в художньому часопросторі постмодернізму в романі Д. Мітчела «Сон №9»

Ю.О. Мирошниченко*

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького, Мелітополь, Україна

*Corresponding author. E-mail: miroshnichenko30@mail.ru

Paper received 20.04.15; Accepted for publication 04.05.15.

Анотація: В статті проаналізований сучасний англійський роман Д. Мітчела «Сон № 9». Основна увага сконцентрована на проблемі концепції особистості в художньому часопросторі постмодернізму. Дана концепція базується на само ідентифікації персонажа, який залишається у процесі пошуку – між двома містами, між минулим та сьогоднішнім та із закритим для нього майбутнім.

Ключові слова: концепція особистості, роман, постмодернізм, художній часопростір

Одним із найскладніших теоретичних питань постмодерної прози є концепція особистості в художньому часопросторі постмодернізму, оскільки у літературознавстві щодо цього співіснують різні позиції дослідників, які часто висловлюють протилежні погляди.

Серед найбільш популярних визначень – «фрагментарна людина» (Ж. Дерріда), «випадковий механізм» (Мішель Скрес), «негативний простір» (Розалінда Красс) тощо. Найчастіше дослідники в цьому питанні посилаються на теорію «смерті суб'єкта», з якою в свій час виступив М. Фуко, у зв'язку з чим в гуманітарному дискурсі затвердилися уявлення про «теоретичний антигуманізм» постструктуралізму.

Спираючись на дослідження М. Фуко, Д'яков А.В. зазначає, що у сучасному культурному контексті питання про людину та її сутність не є можливим: людина померла, залишилася лише структура. «Смерть суб'єкта» передбачає те, що індивід не може бути суб'єктивним, оскільки замість його свідомості діють дискурси та ірраціональні владні прагнення, за людину відчуває і вирішує її «архів» [1, с. 490-500]. Таким чином, людина є продуктом ідеології.

Марк Липовецький у монографії «Російський постмодернізм (Нариси історичної поетики)» намагається охарактеризувати героя літератури постмодерну, звертаючи увагу на те, що його особистість утворює те культурне поле, де перетинаються естетичні системи та вступають у діалог. Все це в кінцевому рахунку призводить до того, що герой наділяється позицією позаприсутності – саме ця позиція і дозволяє йому стати центром міжтекстового діалогізму і водночас не залишатися замкнутою в межах будь-якої однієї культурологічної формули» [2, с. 28]. Дослідник також відзначає розмивання сталих рис героя: «образ конкретної людської особистості, індивідуальної долі або замінюється маскою, завжди з багатозначною культурною семантикою, або «розпливається», перетворюючись в пучок суперечливих культурологічних асоціацій» [2, с. 29].

В.Г. Новикова називає новий тип свідомості особистості, представлений у постмодерних творах, «палімпсестним»: на думку дослідниці, «у традиційному уявленні існує протиставлення послідовності часу і одночасності простору. Однією із принципів важливих відмінностей неklasичного мислення є «опросторення часу», що означає присутність всіх елементів минулого в певний момент, в протилежність «ліній-

ному» розгортанню цих елементів в класичному мисленні [4].

Н.С. Ліхіна, розглядаючи проблему людини в епоху постмодерну, стверджує, що людська особистість, яка «в колишніх традиційних онтологічних координатах була мірою всього сущого, категорією самоцінною і самодостатньою, виявляє свою неповноцінність» [3, с. 7]. Дослідниця зазначає, що у сучасному літературознавстві склалася думка, що конкретної концепції особистості у постмодерністів не існує. Вона вважає, що людина культури постмодерну сприймається як антиособистість, антигерой і свого роду персоніфіковане зло. З такою позицією важко погодитися, оскільки в даному випадку, на нашу думку, йдеться не стільки про людину в певному літературному просторі постмодернізму, скільки про один з типів, представлених в ньому.

Метою даної розвідки є дослідження концепції особистості в художньому часопросторі роману Д. Мітчела «Сон №9».

У центрі роману – Еїдзі Міяке, самотній персонаж у позбавленому логіці світу. Він виховується у провінціальному містечку в регіоні Кюсю, не знаходячи нікого близького собі за духом і силою. Ця людина не слабка, вона не залежить від суспільства, але бажає бути в ньому, свою відірваність від світу сприймає як тяжкий тягар.

У романі «Сон № 9» почуття самотності виражено у граничній гостроті і тотальності: “Here I am, in a city of five million women, ... single as a leper” [6, с. 51].

У віці 19 років Еїдзі Міяке вирушає у Токіо у пошуках свого біологічного батька, якого хлопець ніколи не бачив. Еїдзі та його сестра-близнючка були позашлюбними дітьми і це виявилось ганебно за традиційними японськими законами. Мати-алкоголичка, смерть сестри у дитинстві та відсутність батька спричинили ранньому формуванню особистості хлопця.

Під час цієї одночасно метафоричної, емоційної й психологічної подорожі відбуваються випробування його мужності, сили, героїзму, майстерності, відданості, інтелекту та поглядів. Еїдзі отримує досвід смерті і сексу.

Головний герой роману – типовий постмодерністський суб'єкт, реальність якого перебуває під впливом процесів і сценаріїв, через які він набуває досвіду.

Важливим елементом роману є спогади дитинства, які викликають зондування внутрішнього світу, і їх

емоційне значення є важливим компонентом традиційних для роману виховання наративів.

Персонаж в творі функціонує в трьох часових виразах – далекому минулому, недавньому минулому і сьогоденні. Спогади, передані в теперішньому часі, створюють ефект підривання будь-якого «давнього» минулого, сигналізуючи про одночасне співіснування у суб'єктивному світі героя різних часових шарів. Еїдзі існує і в сьогоденні, і в минулому, проте його майбутнє завжди є невизначеним. «Реальний» життєвий досвід персонажа ґрунтується на тому, що Бодрійяр називає симулякрами.

В збірці статей під загальною редакцією Сари Ділон [5, с. 58] зазначається, що у своєму реально-фантастичному світі Еїдзі зустрічається з декількома образами батька. Всі ці зустрічі — відволікаючий фактор від його тривог і втрат, але, головне, вони необхідні, щоб винести складності емоційного, сексуального та психологічного розвитку Еїдзі на поверхню.

Якщо його новий товариш, Даймон, є в деякому сенсі демонічною заміною рідного брата, пан Моріно, глава однієї з двох конкуруючих злочинних синдикатів, функціонує як свого роду демонічний сурогатний батько. Його суперництво з «рідним братом» (главою іншої синдикату) призводить до насильницької помсти, жажливих кошмарів, які, як каже один із жукдза: “our wilder ancestors returning to reclaim land. Land-tamed and grazed by our softer, fatter, modern, waking selves” [6, с. 183-184]. Вони необхідні, щоб не забути справжнє людське обличчя.

Саме Бунтаро, у якого Еїдзі орендує кімнату, виступає в романі в ролі батька Еїдзі, якого хотів би він мати. Це Бунтаро шукає юнака, коли він пропадає без вести з жукдза, і він, і його мати, місіс Сасакі, потім забезпечують Еїдзі тихе та справжнє життя.

Від Бунтаро хлопець «успадковує» «Вивчення Казок», “tales”, які тітка Бунтаро почала писати для нього, коли він був дитиною.

Еїдзі говорить “I Novel” [6, с. 204]; він дає зрозуміти, що занурюється в книги і позбавляється тілесності. Це почуття розчинення в текстуальності і передбачуваному спокої естетики неоднозначно відбивається в пізнанні Козла-розповідача, що може бути досягнуто тільки, скидаючи своє матеріальне тіло в священний басейн.

“Tales” грають ключову символічну роль для Міяке у спробі примиритися зі смертю його сестри-близнюка і в формуванні особистості.

Розповідні елементи в романі працюють, щоб відтворити глибоке відчуття втрати і його хворобливе прагнення зрозуміти і визнати це, і, в кінцевому рахунку, знайти людей, яким він зможе довіряти і любити. Чи досягає Еїдзі це чи ні, не ясно: його розповідь радикально порушує будь-яке почуття успіху у своєму прагненні повного самопізнання (переживається як «зрілість»).

Процес дорослішання Еїдзі ускладнюється тим, що разом з бажанням знайти свого батька, він намагається вгамувати свої почуття провини і руйнівне почуття втрати, що є більш глибоким (і невирішеним) аспектом його життя.

Примарною розповіддю є військовий щоденник, який Еїдзі успадковує від свого діда. Він має величезне значення для хлопця на шляху дорослішання і приводить хлопця до думки про те, що пошуки батька «не пройдуть даром», але, головне, те, що він так і не зможе зрозуміти причину смерті Андзю.

Щоденник, написаний Субару, коли він служив пілотом у програмі Кайтен під час Другої світової війни, реєструє драматичні історичні, економічні та культурні зрушення в Японії після війни. Тим не менш, щоденник є дорогоцінним для діда Еїдзі, в якому записані відомості про родовід сімейної честі, що допомагають хлопцеві зрозуміти, хто він є. Адмірал, який передає Еїдзі щоденник, пояснює: “Flesh and blood have meaning ... Bloodlines are the staff of life, of identity. Knowing where you are from is a requisite of self-knowledge” [6, с. 256].

Важливо відзначити, що цей «привид з минулого» намагається допомогти Еїдзі зрозуміти смерть Андзю і переоцінити сенс життя. Перечитуючи щоденник, Еїдзі постійно згадує сестру.

Спогади про останні тижні, дні та хвилини життя діда, спонукають хлопця пригадати дні одразу після смерті сестри. Міяке, здається, знайшов мир і нове почуття його індивідуальної сутності. У той же час це почуття лінійної прогресії ставиться під сумнів, так як шлях додому Еїдзі проходить в повному стані сну.

Хоча юнак як і раніше знаходиться в пошуках батька (зустрічається з детективом Моріно для отримання інформації), але вони стають менш активними. Як і Козел-розповідач, який пише “truly untold tale” [6, с. 241], Еїдзі знаходиться в «реально-ілюзорному світі», де завмерло місце і час.

Частина “Cards” переносить читача до глибокого філософського міркування, де життя виявляється “sweet, rich, and fair” [6, с. 133], у такому житті треба зрестися усіх страхів і марних бажань. Так, Еїдзі Міяке, маючи змогу познайомитися з батьком, відмовляється від свого попереднього сенсу існування: “I feel sad that I found what I searched for, but no longer want what I found” [6, с. 353]. Відбувається процес дорослішання, а також переоцінка цінностей. Наразі відмова від пошуків батька, допомагає хлопцеві відчувати бажану свободу: “I feel weird lightness... I feel both anticlimactic loss and a sort of triumph” [6, с. 360].

Отже, особистість героя є продуктом історичного та культурного контексту, в якому він виріс, а різниця між людьми полягає в тому, що вони по-різному усвідомлюють, навіщо вони існують в цьому світі.

Як типовий персонаж роману-виховання, Еїдзі їде додому з новою точкою зору, новим досвідом, але не з повним самопізнанням. У центрі несвідомого Еїдзі – безперервне чекання пояснення смерті сестри, яке насправді він не хоче зрозуміти, і при цьому блокується будь-яке просування в незалежне майбутнє.

Остання дев'ята частина залишається пустою. Її значення підтверджує думка Джона Ленона: “The meaning of the ninth dream begins after all meanings appear to be dead and gone...” [6, с. 380]. Ця промова співака розкрила суттєві зміни у свідомості Еїдзі Міяке, який знайшов свого батька, здійснив мрії свого дитинства і вирішив зупинитися, а потім піти далі,

жити своїм власним життям і подивитися новий, не пов'язаний з минулим «сон № 9».

Його особистість залишається в процесі, невизначеному, і відкритому і порожні сторінки з останньої глави це підтверджують.

Отже, у художньому часопросторі роману «Сон №9» концепція особистості Еїдзі Міяке ґрунтується на процесі самоідентичності та формуванні власного «Я», що відбувається за допомогою рекурсування із сьогодення

в минуле й навпаки. Роман закінчується в підвішеному стані: Еїдзі знаходиться між реальністю та сном, між Якусімою і Токіо, між минулим, яке закрито для нього, і абсолютно невизначеним майбутнім у вигляді порожніх сторінок Заключної частини. Оскільки автор залишає персонажа («фрагментарну людину») в процесі пошуку, фінал лишається відкритим, що, зазначимо, цілком відповідає постмодерному принципу «відкритості тексту», який відстоював у своїх працях У. Еко.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Дьяков А.В. Мишель Фуко и его время / А.В.Дьяков. – СПб.: Алетейя, 2010. – 672 с. 490-500
- [2] Липовецкий М.Н. Русский постмодернизм (Очерки исторической поэтики). – Екатеринбург, 1997. – с. 29
- [3] Лихина Н.Е. Актуальные проблемы современной русской литературы: Постмодернизм: Учеб. пособ. / Калинингр. ун-т. – Калининград, 1997. – 59 с.
- [4] Новикова В.Г. Британский социальный роман в эпоху постмодернизма / В.Г. Новикова – URL: <http://www.dissercat.com/content/britanskii-sotsialnyi-roman-v-epokhu-postmodernizma#ixzz3GrPmaa6H>
- [5] Dillon, S., Mitchell, D. Critical essays // Edited by Sarah Dillon. – Glyphy Limited, G. B. – 2011. – 264 p.
- [6] Mitchell, D. Number 9 Dream / a Division of Random House, New York, 2002. – 401 p.

REFERENCES

- [1] Dyakov, A.V. Michel Foucault and his time / A.V. Dyakov. – St. Petersburg.: Aletheia, 2010. – 672 p.
- [2] Lipovetsky, M.N. Russian postmodernism (Essays on Historical Poetics). – Yekaterinburg, 1997 – p. 29
- [3] Lihina, N.E. Actual problems of modern Russian literature: Postmodernism: textbook / Ret. Univ. – Kaliningrad, 1997. – 59 p.
- [4] Novikov, V.G. British social novel in the era of postmodernism / V.G Novikova – URL: <http://www.dissercat.com/content/britanskii-sotsialnyi-roman-v-epokhu-postmodernizma#ixzz3GrPmaa6H>
- [5] Dillon, S., Mitchell, D. Critical essays // Edited by Sarah Dillon. – Glyphy Limited, G. B. – 2011. – 264 p.
- [6] Mitchell, D. Number 9 Dream / a Division of Random House, New York, 2002. – 401 p.

The concept of personality in an artistic chronotope of postmodernism in the novel “Number 9 Dream” written by D. Mitchell

Y.A. Myroshnychenko

Abstract. The modern English novel “Number 9 Dream” written by D. Mitchell is under analysis in the article. The main attention is focused on the problem of the concept of personality in an artistic chronotope of postmodernism. This concept is based on the identity of the character, which remains in the search process - between the two cities, between the past and the present, and the future is closed for him.

Keywords: the concept of identity, the novel, postmodernism, an artistic chronotope